

Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri

The Activities of Turkish Women Union During Municipal Elections of 1930 at Which Women Voted for the First Time

Cemile Burcu KARTAL^(*)

Özet

Türkiye’de kadınların siyasal haklarını kazanmaları Cumhuriyet dönemiyle birlikte gerçekleşmiştir. Kadınlar siyasal haklarını ilk defa 1930 Belediye Seçimleriyle kullanmışlardır. Makalede, kadınların seçme ve seçilme haklarını kullandıkları ilk seçim dönemiyle ilgili değerlendirme yapılmış; özellikle Cumhuriyet döneminde milliyetçi ideoloji ile birlikte şekillenen kadın politikaları ve kadın hareketinde önemli bir yer tutan Türk Kadınlar Birliği’nin faaliyetleri 1930 Belediye Seçimleri ekseninde ele alınmıştır. Çalışmada dönemin birincil kaynaklarından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1930 Belediye Seçimleri, Kadın Hareketi, Kadınlar Birliği, Nezihe Muhittin, Kadın Hakları

Abstract

Women’s acquire of political rights in Turkey have come true during the Republican Era. Women’s political rights in municipal elections were for the first time used in 1930. In this paper, evaluations are made about

(*) Arş. Gör. Dr. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü, e-mail: burcu.kartal@atauni.edu.tr

Bu makale, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Doç. Dr. Mehmet Ö. Alkan danışmanlığında hazırlanan “Türkiye’de Kadınların Siyasal Haklarını Kazanma Süreci ve 1930 Belediye Seçimleri” isimli Yüksek Lisans tezinden faydalanarak hazırlanmıştır.

the first election term that women had the right to vote and to be elected in Turkey. Particularly, women's policies formed with nationalist theories during the republic period and The Turkish Women Union which occupied a significant place in the women's movement and 1930 municipal elections are discussed. In this study, primary resources of that period are used.

Keywords: 1930 Municipal Election, Women Movement, The Turkish Women Union, Nezihe Muhittin, Women Rights

Giriş

Türkiye’de kadınların siyasal haklarını kazanmaları Cumhuriyet dönemiyle birlikte gerçekleşmiştir. Kadınlar siyasal haklarına 1930’da Belediye seçimlerine, 1932’de Muhtarlık seçimlerine ve 1934’te Genel seçimlere katılma haklarının tanınmasıyla kavuşmuşlardır. Bu haklar iktidardaki kadrolar tarafından, batılılaşma ve medenileşme hedeflerini gerçekleştirme amacıyla tanınmıştır.¹ Türkiye’de kadın haklarının iktidar tarafından verilmesi farklı yorumları da beraberinde getirmiştir. Kemalist kadınlar ve Cumhuriyet’in ilk kuşak kadınları, bu reformların demokratik bir toplumun gelişmesinde kaçınılmaz olduğunu ve yapılan reformların Türk kadınının kurtuluşunu sağladığını savunmuşlardır.² Son dönem kadın yazarlar ve akademisyenler ise bu durumu farklı yorumlarla açıklamışlardır. Kadınlara siyasal haklarının tanınmasının Cumhuriyet döneminde yürütülen modernleşme politikaları içinde büyük “simgesel ve stratejik” öneme sahip olduğunu vurgulamış³, Cumhuriyet dönemiyle birlikte, laik-ulus devletin

1 Nermin Abadan Unat, “Toplumsal Değişme ve Türk Kadını”, *Türk Toplumunda Kadın*, der: Nermin Abadan Unat, (Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği 1979); Deniz Kandiyoti, “Kurtulmuş Ama Özgürleşmemiş mi? Türkiye Örneği Üzerine Bazı Düşünceler”, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, (İstanbul: Metis Kadın Araştırmaları 1997), ss. 67-70.

2 Afet İnan, *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi 1968), s.122; Tezer Taşkıran, *Cumhuriyet’in 50. yılında Türk Kadın Hakları*, (Ankara: Başbakanlık Basımevi 1973), s.67; Emel Doğramacı, *Türkiye’de Kadın Hakları*, (Ankara: Ayın Kitapları 1982), s.80.

3 Denzi Kandiyoti, “Atatürk Ölümleri: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözülmesine Yönelik Notlar”, *Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın*, der: Şirin Tekeli, (İstanbul: İletişim Yayınları 1990), ss. 301-302, Deniz Kandiyoti, “Women and the Turkish State: Political Actors or Symbolic Pawns?”, ed: Nira-Yuval Davis ve Floya Anthias, *Women-Nation-State*, (Londra: The Macmillan Press 1988), s.92.

Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri

kurulma sürecinde İslami kurum ve değerlere açılan savaşta, kadınların önemli bir hareket noktası olduğunu belirtmişlerdir.⁴

Ancak, kadınlara siyasal hakları iktidar tarafından tanınmış olsa da, özellikle yakın tarihlerde yapılan çalışmalar kadınların Osmanlı’nın son dönemlerinde kamusal hayata örgütlü bir şekilde katılmaya başladıklarını göstermektedir.⁵ 18. yüzyıldan başlayarak; Tanzimat, II. Abdülhamit ve II. Meşrutiyet dönemlerindeki siyasal, ekonomik ve toplumsal değişimler, kadınların kamusal hayattaki örgütlenmelerinde de etkili olmuştur.⁶ Yine bu dönemlerde “kadın sorunu ve kadının kurtuluşunu görev edinen ilerici erkek geleneği” kavramları ortaya çıkmaya başlamıştır.⁷

Kadın hareketinin ve iktidarın kadınlara yönelik politikalarının sözcüsü dönemlerdeki gelişme eğilimleri Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Cumhuriyet ideolojisi, reformlarında ‘cinsiyetsizleştirme’ ve ‘yeniden cinsiyetleştirme’ projesini yürütmüştür. Yeni erkeklik ve kadınlık tarzlarıyla geleneksel cinsiyet kimliklerinden bazıları “geri” sayılarak kötülenmiş, bazıları ise yeni bir bağlamda değerli kılınp, yüceltilmiştir.⁸

Birinci Dünya Savaşı’nın Batı Avrupa’da kadın örgütlenmelerine kazandırdığı ivme Türkiye’de Kurtuluş Savaşı’yla görülmüş ve kadınların

4 Şirin Tekeli, “Türkiye’de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri”, *Türk Toplumunda Kadın*, der: N. Abadan Unat, (İstanbul: Türk Sosyal Bilimler Derneği 1979), ss. 376-381.

5 Mehmet Ö. Alkan, “Tanzimat’tan Sonra Kadının Hukuksal Statüsü”, *Toplum ve Bilim*, sayı: 50, 1990, s.94.

6 Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, (İstanbul: Metis Yayınları, 1996), s.22; Mehmet Ö. Alkan “İstanbul’da Sivil Toplum Kurumları”, *Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da STK’lar*, A.N.Yücekök, İ. Turan, M.Ö. Alkan, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları 1998), s.88.

7 Zafer Toprak, “The Family, Feminism and The State During The Young Turk Period 1908-1918 ”, *Varia Turcica*, 13 (199), s. 443.; Fatmagül Berktaş, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Feminizm”, *Tarihin Cinsiyeti*, (İstanbul: Metis 2003), s.98. (Aynı makale ayrıca: Berktaş, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Feminizm”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*, (İstanbul: İletişim 2001), s.350 yayınlanmıştır).

8 Ayşe Kadioğlu, “Cinselliğin İnkarı: Büyük Toplumsal Projelerin Nesnesi Olarak Türk Kadını”, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, der: Ayşe B. Hacımiraçoğlu, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları 1998), ss.93-94; Ayşe Durakbaşı, “Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliğinin Oluşumu”, *Tarih ve Toplum*, 1988, sayı: 51, s. 42; Ayşe Durakbaşı, *Halide Edip-Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, (İstanbul: İletişim Yayınları 2002), ss.119, 125.

Cemile Burcu KARTAL

örgütlenmelerinde nicel bir sıçrama yaşanmıştır.⁹ Ancak kadın örgütlenmeleri ve mücadelelerinde yaşanan bu artış Cumhuriyet'in kuruluşuyla sona ermiştir. Cumhuriyet döneminde kadın örgütlenmesi açısından yaşanan en önemli gelişme Kadınlar Halk Fırkası'nın (KHF) kurulması olmuştur.¹⁰ Cumhuriyet döneminde kadınların siyasal mücadelelerinin ilk örgütlü ifadesi sayılabilecek olan KHF sonradan Kadınlar Birliği (KB) adını almıştır. Zafer Toprak, kadınların o dönemdeki etkinliklerinin her ne kadar siyasi haklar talebi içermediğini savunsa da,¹¹ özellikle KB'nin 1924-1927 yılları arasında siyasal haklar konusunda önemli bir gündem yaratmayı başardığı görülmektedir.¹²

Nitekim KB, 1924-1927 yılları arasında basında büyük bir gündem yaratmıştır. Özellikle KB başkanı Nezihe Muhittin, KB'ne yönelik olarak oluşan muhalefette başrolü oynamıştır.

KB açısından dönüm noktası 1927 yılında yaşanmıştır. Bu dönemde KB'nin etkinlikleri doruğa çıkmıştır. 1927 seçimlerinde KB tarafından milletvekili adayı gösterileceği haberi basında büyük bir yankı uyandırmış, ancak bu gelişmeler KB açısından olumsuz etkileri de beraberinde getirmiştir. KB'nin bu dönemdeki etkinliklerine idari makamlar tarafından müdahaleler yapılmıştır. Sonuçta Birlik bünyesinde, özellikle Nezihe Muhittin tarafından yürütülen siyasal mücadelelere karşı büyük tepki oluşmasını beraberinde getirmiştir. Süreç Nezihe Muhittin'in KB'nden tasfiyesi ile sonuçlanmıştır.¹³

KB'nin 1927 yılında yaşadığı dönüşüm ve Nezihe Muhittin ve ona muhalif olan KB üyeleri arasındaki görüş farklılıkları, 1930 Belediye

9 Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasal Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi 1998).

10 Zafer Toprak, "Halk Fırkasında Önce Kurulan Parti: Kadınlar Halk Fırkası", *Tarih ve Toplum*, (Mart 1988), sayı: 51, ss. 30-31.

11 Toprak, "Halk Fırkasında Önce Kurulan Parti: Kadınlar Halk Fırkası", ss. 30-31.

12 Yaprak Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap*, (İstanbul: Metis Yayınları 2003); Cemile Burcu Kartal, "Türkiye'de Kadınların Siyasal Haklarını Kazanma Süreci Ve 1930 Belediye Seçimleri", İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul: 2005)

13 Zihnioğlu, *a.g.e.*, 2003.

Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri

Seçimleri döneminde daha belirgin hale gelecektir. Nezihe Muhittin’in KB’nden tasfiyesiyle özellikle 1925 ve 1927 yılları arası KB’nde yaşanan hareketlilik, 1928 yılında tamamen durmuştur. KB’nin basında tekrar yer alması; 1929 yılının başlarında yeni Belediye Kanunu’nda yapılan değişikliklerle, kadınlara belediye meclislerinde seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle başlamıştır. Bu dönemde uzun süredir sessizliğini koruyan Nezihe Muhittin Hanım’ın da özellikle, KB’ne muhalif bir şekilde yeniden ortaya çıktığı görülmüştür. Ancak dikkat edilmesi gereken en önemli nokta KB’nin kadınlara tanınan bu hakkı algılayış biçimi ile özellikle Nezihe Muhittin ve eski KB üyelerinin kadınlara tanınan hakkı algılayış biçimlerindeki farklılıktır. Nezihe Muhittin ve eski KB üyeleri bu hakkı Türk kadınlığının bağımsızlık mücadelesi ve uluslararası kadın hareketi bağlamında ele alırken, KB üyeleri ve basında bu konu hakkında açıklama yapan bazı kadınlar konuyu “kadınlık fonksiyonlarının” yeni bir boyutu olarak nitelendirmişlerdir.¹⁴ Nitekim bu görüş ayrılıkları da Belediye Seçimlerine giden dönemde iki grup arasında basında yoğun tartışmalar yaşanmasını beraberinde getirmiştir.

Bu bağlamda, makalede 1930 Belediye Seçimlerinde yapılan tartışmalar dönem basını üzerinden incelenecektir. Amaç; hem seçim döneminin basın tarafından ne şekilde ele alındığını anlayabilmek hem de Nezihe Muhittin ve KB üyelerinin süreci algılayış biçimlerini basın ekseninde aktarabilmektir. Bu doğrultuda ilk olarak basındaki olaylar kronolojik olarak aktarılacak, değerlendirmeler de sonuç kısmında yapılacaktır.

A - 1929-1930 Dönemi Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri ve Belediye Kanunu’nun Kabulü

Nezihe Muhittin Hanım’ın KB’nden 1927 yılında ayrılmasının ardından, basında KB hakkındaki haberlere çok az rastlanmaktadır. Dönemin basınında da KB’nin sakin bir dönem geçirdiği vurgulanmıştır.¹⁵1928 yılı

14 Füsun Üstel, “1930 Belediye Seçimlerinde Kadın Faktörü”, *Argos*, (Mart 1990), sayı: 19, s.72.

15 “Reis İstifa Etti”, *Cumhuriyet*, 21 Kanun-i Sani 1928, sayı: 1331, s.1.

Cemile Burcu KARTAL

boyunca KB hakkındaki en önemli haber KB başkanı Sadiye Hanım'ın istifasıyla ilgilidir. Sadiye Hanım'ın istifa edilişyle idare heyeti tarafından Latife Bekir Hanım, yeni KB başkanı olarak seçilmiştir. Seçimin ardından *Cumhuriyet* gazetesi muhabirine açıklama yapan Latife Hanım, KB'nin son dönemdeki suskunluğunun sorumlusunun Nezihe Muhittin Hanım olduğunu ifade ederek, Nezihe Hanım döneminde yapılan masrafların ve KB kasasının boş oluşunun, bu dönemdeki faaliyetleri engellediğini belirtmiştir. Ayrıca Latife Hanım, Nezihe Muhittin Hanım'ın icraatlarına baştan beri aleyhtar olduğunu ifade ederek, artık KB'nin kadınların siyasi hakları için çalışmayacağını daha çok hayır işleri ve iktisadi konularla ilgili çalışacaklarını da beyan etmiştir.¹⁶

1929 Nisan ayından itibaren Dâhiliye Müfettişi Hilmi Bey tarafından kadınlara belediye seçimlerine katılma haklarının verileceğinin açıklanmasıyla birlikte, hem KB'nde hem de kadınlar arasında hareketlenmeler yaşanmaya başlanmıştır. Bu olay, basında da büyük bir yankı uyandırmıştır. Yunus Nadi, "Kadınların İntihap Hakkı" başlıklı makalesinde, Cumhuriyet dönemiyle birlikte kadınların yüzlerce yıldır süren esaretlerinden kurtarıldığını ve artık Türk kadınının da seçkin bir birey haline geldiğini savunmuştur.¹⁷ Yine gazetelerde dönemin önde gelen kadınlarının, kadın belediyeciliği hakkındaki görüşleri yayınlanmış, kadınların bu hakkı en iyi şekilde kullanmaları temenni edilmiştir.¹⁸ *Milliyet* gazetesinde de son dönemlerde "en güçlü erkek işinden en yüksek ilim ve teknik meselelerine kadar her sahada kadınların mühim vazifeler" üstlendikleri, bu sebeple de belediye azalığını hak ettikleri belirtilmiştir.¹⁹

---

16 *A.g.m.*, s. 2.

17 Yunus Nadi, "Kadınların İntihap Hakkı", *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1930, sayı: 2123, s.1.

18 *Cumhuriyet*, 22 Mart 1930, sayı: 2110, s. 1; *Vakit*, 25 Mart 1930, sayı: 4384, s.1.

19 *Milliyet*, 5 Mayıs 1929, sayı: 1160, s. 1. Gazetede verilen rakamlara göre: kadınlar, resmi dairelerden vilayet ve defterdarlıkta: 20, Emanette: 20, Adliyede: 20, Evkafta: 6, Ticaret oda ve müdüriyetinde 352'ten fazla, Fabrikalarda 10.000'den fazla, ve diğer sektörlerde de (avukat-tüccar-ticarethanelerde... vb) yüksek oranlarda iş gücü olarak çalıştırılmaktadırlar.

Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri

Ancak KB’nde, kadınların belediye seçimlerine katılma hakkının tanınmasına ilişkin yapılan açıklamalar oldukça etkisiz kalmıştır. Bu dönemde basında KB’yle ilgili yer alan haberlerde daha çok yardım faaliyetleri hakkında bilgiler verilmiştir.²⁰ Kadınların belediye seçimlerine katılmalarıyla ilgili tek faaliyet, KB’nde düzenlenen bir konferanstır. Konferansta konuşma yapan Nebahat Hanım, kadınların belediye meclislerine geçer geçmez yapacakları ilk işin “...süt meselesini halletmek ve ekmeği ucuzlatmak” olacağını açıklamıştır.²¹

1929 yılında meydana gelen diğer bir olay da, Berlin’de toplanan Uluslararası Kadın Kongresine Efzayiş Suat Hanım’ın katılması olmuştur. Kongreye katılmadan önce gazetelere açıklama yapan Efzayiş Suat, kongrede görüşülecek konular hakkında bazı açıklamalar yapmış ve diğer ülkelerin belediye üyesi olan kadınlarıyla, belediyecilik hakkında görüşmeler yapacağını açıklamıştır.²² Ancak, kadınlar arasındaki görüş farklılıkları kongre konusunda da ortaya çıkmıştır. Nezihe Muhittin Hanım, kongreye Efzayiş Hanım’ın katılmasına büyük bir tepki göstermiştir. Nezihe Muhittin Hanım, Türk kadını kongrede temsil edecek kişinin “Kadın Birliği” tarafından seçilemeyeceğini, çünkü İstanbul’da bir kadın birliğinin olmadığını savunmuştur.²³

Efzayiş Suat Hanım’ın Berlin’den dönmesinin ardından, basında kadınlarla ilgili yeni bir tartışma konusu başlamıştı. Daha önce 1927 yılının Temmuz ayında yaşanan ‘kadın polis’ konusu bir kez daha gündeme geldi.²⁴ Efzayiş Hanım, kongrede ele alınmış olan konuları açıklamak için Darülfünun salonunda verdiği konferansta, genel olarak kongreyle ilgili konuları açıkladıktan sonra, kadınların polislik yapabilmesi için, İstanbul

20 “Kadın Birliği: Darülacezedeki Çocuklara Hediyeler Dağıttı”, *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1930, sayı: 1783, s. 1.

21 “O Halde Mesele Kalmadı!”, *Milliyet*, 3 Mayıs 1929, sayı: 1158, s. 1, “Kadınlar Birliği’nde Konferans” *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1929, sayı: 1791, s.2.

22 *Milliyet*, 6 Haziran 1929, sayı: 1180, s. 1.

23 “Murahhasımız Kim Olacak?”, *Hareket*, 8 Haziran 1929, sayı: 8, s. 3.

24 “Kadınlar Polis Olacaklar”, *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1927, sayı: 1149, s.1.

Cemile Burcu KARTAL

vilayetine müracaatta bulduklarını ve henüz bir cevap alamadıklarını açıklamıştı. Efzayiş Hanım artık polislik anlayışının değişmiş olduğunu ve sadece kadınların işlediği suçlarla ilgilenmek üzere kadın polis teşkilatının açılması gerekliliğini savunmuştu.²⁵ Basında bu müracaata ilişkin haberler geniş bir yankı uyandırdı. *Milliyet* gazetesinde, kadınların polisliğine ilişkin olarak kadınlarla görüşülerek, fikirleri yayınlandı. İstanbul Kız Lisesi Müdürü Nakiye Hanım ve Selçuk Hatun Mektebi müdürü Seniha Hanım, polisliğin kadınların yapabileceği bir meslek olmadığını belirtmişlerdi. Ayrıca Nakiye Hanım kadınların, ilk önce ailevi işlerde yer alması gerektiğini, vakti gelince nispeten kadınların yapabilecekleri işlerde çalışabileceklerini savunmuştu.²⁶ Burada ilginç olan kadın hakları konusunda büyük mücadeleler vermiş olan Nezihe Muhittin Hanım'ın görüşleridir. Nezihe Muhittin Hanım da, KB'nin esas hedefinden sapmış olduğunu ve gereksiz işlerle uğraştığını belirttiikten sonra, polisliğin kadınlar için uygun bir meslek olamayacağını ifade etmişti.²⁷ Kadınların polis olabilmesi hakkında yapılan tartışmalar, bu dönemde kadınlara bakış açısının önemli ipuçlarını vermektedir.

Kadınlara Belediye seçimlerine katılma hakkının tanınacağı ve kadınların polisliği ile ilgili konuların gündemde yer aldığı bu dönemde, çok ilginç bir tartışma konusu daha yaşanmıştı. Eski KB başkanı Nezihe Muhittin Hanım, kadınların belediye seçimlerine katılma hakkının o dönemdeki KB üyelerinin bir başarısı olmadığını belirtmişti. Nezihe Muhittin Hanım, bu fikrin ilk defa kendisi tarafından öne sürüldüğünü ve onun tarafından idare edilmiş ve kuvvetlenmiş olduğunu savunmuştu. Buna bağlı olarak da bu katılma hakkının aslında, KB'nin bir başarısı olmayıp, hükümetin bir 'lütfü' olduğunu ifade etmişti.²⁸ Burada dikkat çekici olan, Nezihe Muhittin'in siyasal haklar konusunu, geçmişe dair bir hesaplaşma ekseninde ele almasıdır.

25 "Kadın Polis: Hanımlar Birliği Vilayete Müracaat Etti.", *Milliyet*, 16 Temmuz 1929, sayı: 1229, s.1.

26 "Kadınlar Polis Olabilir mi?", *Milliyet*, 25 Temmuz 1929, sayı: 1238, s.3.

27 "Kadın Polis: Gülünç Olmayalım", *Hareket*, 24 Temmuz 1929, sayı: 21, s.3.

28 "Nezihe Muhittin Hanım: Kadın Birliği'nin Dudakları Boyalı Hanımları Polislik Yapamaz Diyor" *Cumhuriyet*, 25 Teşrin-i Sani 1929, sayı: 1993, s:3.

Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri

Bu iddialar KB’nde büyük tepkilere yol açtı. KB üyelerinden Saime Sezer Hanım, Nezihe Muhittin Hanım’ın ayrıldığı günden itibaren, KB hakkında olumsuz açıklamalar yaptığına dikkat çekmişti. Saime Hanım, Nezihe Muhittin Hanım’ın ayrılışıyla KB’nin daha salim bir yolda olduğunu savunuyordu. Ayrıca Saime Hanım, Nezihe Muhittin Hanım’ın “Belediye intihabına iştirak hakkının, KB idare heyeti tarafından temin edilmediği” iddiasının zaten geçersiz olduğunu, çünkü KB üyelerinden hiç birinin böyle bir iddiada bulunmadığını belirtiyordu. Yine Saime Hanım, eski reisin Birliğin, “boyalı ve ondüleli” kadınlardan oluştuğu suçlamalarına da karşı çıkıyordu.²⁹

Nezihe Muhittin Hanım’ın beyanatı üzerine bir açıklama yapan Latife Bekir Hanım da kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkına ilişkin olarak şu açıklamayı yapmıştı:

“Belediye İntihabına kadınların da iştirak etmesi hakkının temini şerefini benimsemek isteyenler var. KB senelerden beri muhtelif sahalarda tesirini gösteren bu vadideki mesaisinden sarfı nazar ederek kat’iyetle söyleyebilirim ki bu hak kadının liyakatini takdir eden Cumhuriyet hükümetinin bir eseri lütfudur.”³⁰

Bu gelişmelerin ardından açıklama yapan Nezihe Muhittin Hanım söylediklerinin abartıldığını ve araya birkaç cümle eklendiğini iddia etmişti.³¹ Basında yaşanan bu tartışmaların ardından 1929 yılının son aylarından itibaren, KB’nde seçimler için çalışmalar başladı. Tasarıda kadınların seçimlere katılmalarının yanında, belediye meclisleri için seçilebilme haklarının da tanınacağına belli olmasıyla; KB’nde hareketlenmeler hızlandı. Basında belediye meclisi için adaylarının kimler olacağına ilişkin tahminler yürütülüyordu. KB içinde belediye üyesi olmak için seçileceği tahmin edilen kişiler şunlardı: Latife Bekir, Efzayiş Suat, Mediha Fazlı, Semha Rauf, Saime Faik, Lamia Refik, Aliye Halit Fahri, Güzide, Beyhan Hanımlar.³²

29 “Kimler Asri Kadın Sayılabilir?”, *Milliyet*, 26 Teşrin-i Sani 1929, sayı: 1359, s.3.

30 “Üç Nokta: Hanımlarımız Arasında”, *Milliyet*, 28 Teşrin-i Sani 1929, sayı: 1363, s.3.

31 *A.g.m.* s. 3.

32 “Hanımlar Gayrete Geldiler”, *Milliyet*, 29 Teşrin-i Sani 1929, sayı: 1364, s.1.

Cemile Burcu KARTAL

Birkaç gün sonra KB idari heyeti toplanarak, KB'nin belediye seçimlerine kadar yapacakları faaliyetleri belirlemişti. İdare heyeti toplantıda en fazla şu konular üzerinde durmuştu: KB ilk olarak Anadolu ve İstanbul'da konferanslar vererek, kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olabilmesi için kadınlar bilinçlendirilecek, Aralık ayı içinde yapılacak mahalle seçimlerine katılabilmek için çalışmalar yapılacak ve KB'nin hayır işlerinde daha başarılı olabilmesi için programda bazı düzenlemelere gidilecek.³³ Toplantının ardından KB, muhtarlık seçimlerine katılmak için CHF'na başvurdu. Ancak, CHF tarafından Belediye Kanunu çıkmadan, kadınların mahalle seçimlerine katılamayacakları açıklandı.³⁴

20 Mart 1930'da Belediye Kanunu'nun mecliste görüşülmeye başlanmasıyla birlikte, gerek basında gerekse KB içinde hareketlenmeler daha da hızlandı.³⁵ Nezihe Muhittin Hanım, Belediye Kanunu'nun mecliste görüşüldüğü dönemde CHF'ye üye kaydedilmek amacıyla partinin Beyoğlu şubesine başvurdu.³⁶ KB de Belediye Kanunu'nun mecliste görüşülmeye başlanmasını "Türk kadınlığının bir zaferi" olarak açıklıyordu. Ancak Nezihe Muhittin Hanım, bunun kendi zaferi olduğunu ve aslında KB'nin şu anki üyelerinin, daha birkaç yıl evvel kadınların henüz oy hakkına sahip olmayacaklarına inandıklarını iddia ediyordu.³⁷ Yine, KB'nde on beş günde bir, kadın belediyeçiliği hakkında çeşitli konferanslar verilmesi kararı alındı.³⁸ İlk konferans KB üyelerinden Efzayış Saut Hanım tarafından verildi. Efzayış Hanım, kadınların yeni elde ettikleri bu hakkı en iyi şekilde kullanacaklarını belirtmiş ve kadınlara bu hakkı tanıyan Cumhurbaşkanına, teşekkürlerini sunmuştu.³⁹

33 "Kadın Birliği'nin Dün Verdiği Kararlar", *Milliyet*, 2 Kanun-i Evvel 1929, sayı: 1367, s.3.

34 "Kadınlar Muhtar Olacaklar mı?", *Milliyet*, 3 Kanun-i Evvel 1929, sayı: 1368, s.3.

35 *Cumhuriyet*, 21 Mart 1930, sayı: 2109, s.1.

36 *Milliyet*, 26 Mart 1930, sayı: 1481, s.1.

37 "Kadınların Mebusluğu", *Cumhuriyet*, 24 Mart 1930, sayı: 2112, s.3.

38 "Kadınlar Birliği Bir Seri Konferans Verecek", *Cumhuriyet*, 27 Mart 1930, sayı: 2115, s. 1; *Vakit*, 31 Mart 1930, sayı: 4392, s.2.

39 *Vakit*, 1 Nisan 1930, sayı: 4393, s.1.

Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri

20 Mart 1930 günü, yeni Belediye Kanunu’nun mecliste görüşülmesine başlandı.⁴⁰ Kanun, 20 Mart 1930, 22 Mart 1930, 24 Mart 1930, 29 Mart 1930 ve 31 Mart 1930 günlerinde mecliste görüşüldü, 4 Nisan 1930 günü 164 maddeyle 226 oy ile kabul edildi.

Kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakları, kanunun 23 ve 24. maddelerinin a fıkrasında yer alan “Türk olmak ” hükmüne bağlı olarak tanınmıştır. Yine kadınlara verilen hak, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 10 ve 11 maddelerindeki “müntehipler mebus intihabına münhasır olmakla beraber Türk hukuku ammesi faslındaki 59. madde mucibince Türkler arasındaki musavatsızlık sınıfı aile ve fert imtiyazları mülga ve memnudur” ibaresiyle, tanınan hakkın anayasaya aykırılığının iddia edilemeyeceği belirtilmiştir.⁴¹

Kanunun kadınlara ilk defa siyasal haklarının verilmesi dolayısıyla mecliste yapılan konuşmaların niteliği oldukça önemlidir. Daha önce meclisin kadınların siyasal hakları konusundaki tavrı kanunun görüşüldüğü dönemle tamamen farklı bir nitelik taşımaktadır.⁴² Konunun ele alınış biçimi ve kadınlara seçimlere katılmaları hakkında meclis içinde herhangi bir muhalefetin olmayışı dikkat çekicidir. Aslında kadınların yeni haklarını almaları Afet İnan’ın hatıratlarında çok net bir biçimde aktarılmıştır. Afet İnan’ın hatıratı, mecliste kadınlara yeni haklarının verilmesinde takınılan olumlu havada Mustafa Kemal’in büyük bir etkisinin olduğunu aktarmaktadır.⁴³

40 *Cumhuriyet*, 21 Mart 1930, sayı: 2109, s.1.

41 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 20 Mart 1930, devre: 3, c: 17, İçtima: 3, s.26.

42 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 3.4.1339 (1923), Devre I, İçtima IV, XXVIII: 326.

43 Afet İnan, *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi 1968), ss.128-129. (Afet İnan aynı kitapta kadınların milletvekili seçme ve seçilme haklarının tanındığı 1934 yılına dair ilginç bir anı daha aktarmıştır: “1930-1934 yılları arasında Atatürk’ün etrafında bulunanlar zaman zaman kadınların seçim hakları üzerinde durmuşlardır. Fakat o yılların siyasi olayları bunu geciktirmekte idi. 1934 yılında bir gece Atatürk kendi hususi kütüphanesinde Başvekil İsmet Paşa ile çalışıyordu. Sabaha karşı hizmetçi beni uyandırdı ve bana ait olan hususi kütüphane odasına Atatürk ve İsmet İnönü gelmişlerdi. Atatürk bana :“İnönü’nün elini öp ve teşekkür et” dedi. Şaşırılmıştım, sebebini sordum. “Kadınlara mebus seçimi için rey hakkını hükümet TBMM’ne teklif edecek dedi “, Afet İnan, *a.g.e.*, s.139).

Kadınlar İlk Defa Siyasal Bir Partiye Üye Oluyor

Belediye Kanunu'nun mecliste görüşüldüğü bu dönemde kadınların siyasal hakları açısından çok önemli bir gelişme daha yaşandı. CHF'na kadın üye alınmaya başlanacağına açıklanmasıyla, ilk kez kadınların partiye üye olabileme imkânı doğdu. CHF nizamnamesinin “Her Türk Fırkaya aza olabilir” maddesi dolayısıyla bu konuda nizamnamede bir düzeltmenin yapılmayacağı ve yakında Türk kadınlarının fırkaya üye alınacağına beyan edileceği bildirildi.⁴⁴ Haberin ardından KB idare heyeti tarafından fırkaya üye olmak için başvuru yapıldı. Ancak fırkadan olumlu bir yanıt gelmedi.⁴⁵

Dönemde KB tarafından, yeni Belediye Kanunu'nun Cumhurbaşkanı tarafından onaylandığı gün, Taksim'de, Türk Kadınlarının Cumhurbaşkanına teşekkürlerini sunması için bir gösteri yapılması kararı alındı. Aynı gün İzmir ve Ankara'daki kadınların da tezahüratta bulunacakları belirtiliyordu.⁴⁶ Bu haberin ardından 4 Nisan 1930'da Belediye Kanunu'nun BMM'nde kabul edildiği bildirildi.⁴⁷ Aynı gün “Kadınların İntihap Hakkı” makalesinde Yunus Nadi, “Türk kadınının da artık yüzü açık ve alnı yüksek pek mümtaz bir mahlûk” olduğunu belirterek; kadınların bu vazifelerini başarıyla yapacaklarını temenni ediyordu.⁴⁸

Belediye Kanunu'nun kabulünün ardından da Afet İnan Hanım'ın, Halk Fırkasının ilk kadın üyesi olarak kaydı yapıldı.⁴⁹ Afet İnan Hanım'ın fırkaya kaydından sonra, kadınlar da kayıt işlemleri için fırkaya müracaat etmeye başladı.⁵⁰ İstanbul'da da kadınların fırkaya kayıtlarının 7 Nisan'dan itibaren başlayacağı bildiriliyordu.⁵¹ İstanbul'da ilk kadın üye olarak Resmî Hakkı

44 *Cumhuriyet*, 25 Mart 1930, sayı: 2113, s.1.

45 “Kadın Birliği Azasının Fırkaya Müracaatı”, *Cumhuriyet*, 30 Mart 1930, sayı: 2118, s.1.

46 *Vakit*, 3 Nisan 1930, sayı: 4395, s. 1; *Milliyet*, 3 Nisan 1930, sayı: 1489, s. 1; *Cumhuriyet*, 3 Nisan 1930, sayı: 2122, s.1.

47 *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1930, sayı: 2123, s.1.

48 “Yunus Nadi, “Kadınların İntihap Hakkı”, *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1930, sayı: 2123, s.1.

49 *Vakit*, 3 Nisan 1930, sayı: 4395, s.1.

50 *Vakit*, 4 Nisan 1930, sayı: 4396, s.1.

51 *Cumhuriyet*, 6 Nisan 1930, sayı: 2125, s.1.

Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri

Şinasi Hanım’ın kaydı yapıldı.⁵² Bu arada Nezihe Muhittin Hanım’dan Birliği suçlayan bir açıklama daha geldi. Nezihe Hanım, CHF’nın kadınların üyelik kayıtlarına başlamasına rağmen KB hiç bir çalışmada bulunmadığı için KB üyelerini tembellikle suçluyordu.⁵³

Kadınların CHF’na üye olmalarının heyecanı yaşanırken, KB tarafından Sultanahmet’te miting düzenlenmesi için çalışmalara başlandı. Mitinge bütün kadınların davetli olduğu açıklandı. KB tarafından tüm kadınların mitinge daveti için şu beyanat verildi:

Cumhuriyet Hükümetimizin inkişafettirdiği kadınlık bugün bir zafer kazanmıştır. Şimdiye kadar yurdunun bütün felaket ve acı zamanlarında erkeğine yardım eden, tarlalarda güneş karşısında kavrulan, harp cephesinde sırtına yaralar açarak siperden sipere koşan bu fedakâr Türk kadını dünkü ihmal ve nisyân felaketinden kurtulmaya ve siyasi haklara da tam bir vatandaş gibi iştirake hak kazandığını göstermek fırsatını bulmuştur. Türk Kadın Birliği bu kanaatle siz hemşerilerinden cesaret ve ilham alarak mücadelesine devam etmiş ve ilk muvaffakiyeti olan belediyede intihap etmek ve edilmek hakkını almıştır. Kadın zaferinin ve kadın hakkının tarihe geçtiği bu ilk nümayiş ve tes’itte her Türk kadınının bulunmak hakkıdır. Bu nümayişi tes’it için bütün Türk kadınlığının ve kız mekteplerinin iştirakiyle büyük bir alay tertip edilecektir... Memleketini seven ve hakkına hürmet etmeği bilen her Türk kadını Cuma günü saat 9’da Sultanahmet meydanına gelmelidir.

Türk Kadını;

Bu hak senin, bu şeref senin, bu zafer senindir.”⁵⁴

KB’nin miting için çalışmalarının devam ettiği günlerde Nezihe Muhittin Hanım, mitingin olduğu gün Sultanahmet’e gelerek, eski KB taraftarları ile bir konferans vereceğini açıkladı. Nezihe Muhittin Hanım ayrıca KB

⁵² *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1930, sayı: 2126, s.1.

⁵³ “Nezihe Hanım Kadın Birliği’ne Çatıyor”, *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1930, sayı: 2124, s.3.

⁵⁴ “İstanbul Kadınları Cuma Günü Bir Miting Yapacak”, *Milliyet*, 7 Nisan 1930, sayı: 1403, s.1.

Cemile Burcu KARTAL

üyelerini “cahil ve pis sütünelere” benzeterek, “benim öz çocuğumu elimden aldılar” suçlamasında bulunuyordu.⁵⁵

Bu açıklama KB’nde büyük tepki yarattı. KB başkanı Latife Bekir, idare heyeti tarafından Nezihe Muhitin Hanım’ın bu tür suçlamalarına cevap verilmeyeceği kararını aldıklarını ifade etti. Ayrıca Latife Hanım ve Efzayış Suat Hanım, mitingde kimlerin konuşma yapacağını belli olduğunu ve bu sebepten de Nezihe Hanım’a konuşma yapması için müsaade edilemeyeceğini de açıkladı.⁵⁶

Miting 11 Nisan 1930’da yapıldı. Ancak mitingın başladığı saatlerde kadınlardan çok erkek dinleyiciler çoğunlukta idi. Öğlen saatlerinde az miktarda da olsa kadınların katılımıyla mitingde hareketlenmeler başladı. KB başkanı Latife Bekir tarafından, kadınlara verilen seçme ve seçilme hakkına dair bir teşekkür konuşması yapıldı.⁵⁷

Gösteriye basının yoğun ilgisi olmuştu. Mitinge kadından fazla erkeğin katılması ertesi gün gazetelerde, özellikle KB hakkında yoğun eleştirileri beraberinde getirdi.⁵⁸ Gazetelerde KB’nin, Türk kadınlarının tümünü temsil edecek bir hareket olmadığı belirtiliyordu. *Cumhuriyet* gazetesindeki bir köşe yazısı, kadınların mitingde katılmayışını, kadınlara verilen bu hakkın, onlar arasında ne kadar “laiki” ile karşılandığının bir göstergesi olduğunu söyleyerek kadınlara ağır eleştiriler yapılmıştı.⁵⁹ İstanbul Kız Lisesi Müdürü Nâkiye Hanım ise mitingın başarısızlığının sorumlusunun Türk kadınları değil, KB olduğunu söylemişti.⁶⁰ Ayrıca Nâkiye Hanım, KB’nin siyasetle meşgul olmasını doğru bulmadığını savunmuştu. KB’nin siyasal haklar için mücadele eden bir hareketmiş gibi davranmasının yanlış olduğunu, çünkü

55 “Nezihe Muhittin Hanım Mukabil Taarruza Geçti”, *Cumhuriyet*, 8 Nisan 1930, sayı: 2127, s.3.

56 “Kadınların Fırkaya Müracaatları Devam Ediyor”, *Milliyet*, 9 Nisan 1930, sayı: 1405, s.3; “Hanımlar Arasında”, *Milliyet*, 10 Nisan 1930, sayı: 1496, s.1.

57 “İstanbul Hanımlarının Mitingi”, *Milliyet*, 12 Nisan 1930, sayı: 1498, s.1.

58 *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1930, sayı: 2138, s.1.

59 “Hanımların Mitingi”, *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1930, sayı: 1498, s.1.

60 “Kabahat Tamamıyla Kadın Birliği’nin”, *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1930, sayı: 2138, s.1.

Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri

hakların bir mücadele içinde alınmayıp, erkekler tarafından “bahşedildiğini” belirtmişti.⁶¹

Mitingin ardından bir açıklama yapan Nezihe Muhittin Hanım da “bugün artık Kadın Birliği yoktur, millet birliği vardır” diyerek, KB’nin artık yardım birliği haline döndüğünü savunmuştu.⁶² Mitinge karşı bir eleştiri de Ankaralı kadınlardan geldi. Ankaralı kadınlar tarafından İstanbul’daki mitingin başarısızlığı kınanmış, Ankara’da kadınlar tarafından belediye kanununun kabulü için yeni bir miting düzenleme kararı alınmıştı.⁶³

Mitinge yapılan eleştirilere karşı *Milliyet* gazetesi muhabirine açıklama yapan KB üyeleri ve başkanı Latife Hanım, mitingin başarıya ulaştığından bahsetmiş, kadınların az sayıdaki katılımının da doğru olmadığını ifade etmişlerdi. Ancak muhabir KB’nde gergin bir havanın var olduğunu belirtmişti.⁶⁴ Yine KB üyeleri tarafından Nezihe Muhittin Hanım’ın açıklamalarına da sert eleştiriler getirilmiş ve KB’nin görevlerinin henüz bitmediği açıklaması yapılmıştı.⁶⁵

Kadınlar Birliği’nin Cumhuriyet Halk Fırkasına Müracaatı

Bu eleştirilerin ardından, KB üyelerinin CHF müracaatları gerçekleşti. Ancak fırka tarafından KB’nin toplu olarak fırkaya kaydının yapılamayacağı, üyelerin ikametgâh adresine göre ayrı ayrı kayıt yaptırabilecekleri açıklandı. Yine müracaatın olduğu gün KB üyeleri tarafından artık CHF için çalışacaklarını belirttikten sonra özellikle, son dönemde meydana gelen dedikodular dolayısıyla bundan sonra sadece hayır işleri ile meşgul olacakları açıklaması yapıldı. Yine bu müracaatta KB üyeleri son dönemde Nezihe Muhittin tarafından KB’ne yapılan eleştiriler hakkında da şikâyet

61 “Kadın Birliği Fırkaya Müracaat Etti”, *Milliyet*, 20 Nisan 1930, sayı: 1506, s.4.

62 “Kadın Birliği’ne Artık Lüzum Var mı?”, *Milliyet*, 14 Nisan 1930, sayı: 1500, s.1.

63 “Hanımlar Arasında”, *Milliyet*, 15 Nisan 1930, sayı: 1501, s.1.

64 “Kadın Birliği’nde: Asabi Bir hava Esiyor”, *Milliyet*, 17 Nisan 1930, sayı: 1503, s.1.

65 “Kadınlar”, *Milliyet*, 18 Nisan 1930, sayı: 1504, s.1.

Cemile Burcu KARTAL

bulunmuşlardı.⁶⁶ Kadınların fırkaya müracaatlarının ardından, KB idare heyetinin istifa edeceği üzerine söylentiler başladı. Ancak bu dedikodular hakkında açıklamada bulunan KB başkanı Latife Hanım, istifanın söz konusu olmadığını idari heyetin görevini tam manasıyla yerine getirdiğini belirtmişti.⁶⁷ KB’nde tüm bu gelişmelerin ardından, belediye seçimleri için çalışmalara hız verilmeye başlandı. Üyeler belediye seçimlerinde, KB adına aday gösterilmek için fırkaya müracaat etti. Ancak fırka, seçimlerde kadın aday gösterileceğini, fakat KB adına fırkada bir aday gösterilmesinin mümkün olamayacağını belirterek, müracaatı geri çevirdi.⁶⁸ Müracaatın ardından KB’nin senelik kongresi toplandı.⁶⁹

Kadınlar bu faaliyetleri yürütürken, gazetelerde kadınların faaliyetlerini eleştiren yazılara ve karikatürlere de yer verilmişti. Bu eleştirilerden biri *Vatan* gazetesinde “Seyyah” köşesini hazırlayan Fuat Bey’den gelmişti. Fuat Bey, kadınların boş hayaller peşinde koştuklarını, siyasi hakların yanında başka görevlerin de onların önüne yığılacağını ve kadınların en tabii hakkı olan annelikten uzaklaşacağını savunmuştu.⁷⁰ Yine *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan bir köşe yazısında kadınların siyasi haklarından önce, insani görevlerini düşünmeleri gerektiği belirtiliyordu.⁷¹ Türk Ocağında “Kadınlarımız ve İntihabat”ı hakkında düzenlenen bir konferansta da dönemin doktorlarından Kadri Raşit Paşa, kadınların siyasi alanda kazandıkları bu hakka karşı çıkmış ve kadının yerinin siyaset sahası değil; aile ocağı olduğunu ifade etmişti.⁷² Kadınlara, belediye meclisi seçimlerinde seçme ve seçilme hakkının verilmesine karşı çıkanlar sadece erkekler olmamıştı. Türk KB üyelerinden Fitnet Mümtaz Hanım da, “adamakıllı bir anne olmanın, basit bir meclis üyesi olmaktan daha iyi olduğunu” savunmuştu.⁷³

66 “Kadın Birliği Fırkaya Müracaat Etti”, *Milliyet*, 20 Nisan 1930, sayı: 1506, s. 1-4; “Kadınlar Birliği İdare Heyetinde”, *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1930, sayı: 2139, s.2.

67 “İstifa Edecekler mi?”, *Milliyet*, 20 Nisan 1930, sayı: 1506, s.1.

68 “Hanımlarımız İntihabata Hazırlanıyor”, *Milliyet*, sayı: 1537.

69 “Kadın Birliği”, *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1930, sayı: 2186, s.1.

70 Seyyah, *Vakit*, 1 Nisan 1930, sayı: 4393.

71 “Doğru Değil mi?”, *Cumhuriyet*, 4 Kanun-i Evvel 1929, sayı: 2002, s.2.

72 *Vakit*, 18 Nisan 1930, sayı: 4410, s.3.

73 *Vakit*, 25 Mart 1930, sayı: 4384, s.2.

Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri

Nitekim kadınların ilk defa siyasal haklarını kullanacakları dönemde eski ve yeni KB üyelerinin arasındaki tartışmalar dikkat çekicidir. Kadınlar arasında yaşanan bu ayrışma seçim döneminde daha bariz hala gelecektir. Yine dönem basınında ele alınan kadınların siyasal haklarını kazanmasıyla, toplumsal görevlerinde aksama olacağı endişesi de dönemin kadın haklarına bakış açısının bir yansımasıdır.

Ancak belediye seçimlerine iki ay kala gündemde çok önemli bir değişim yaşandı. Ağustos ayı başlarında yeni bir fırkanın kurulacağı haberi, kadınların bir anda basının gündeminden uzaklaşmasını beraberinde getirdi

B - Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Kuruluşu ve Yeni Fırka’nın Kurulduğu Dönemde Kadınlar Birliği

Takriri-i Sükûn döneminin sona ermesiyle siyasal hayatta yaşanan ılımlı hava yeni bir muhalefet partisinin kurulmasıyla daha da yükseldi. Tunçay’ın deyiimiyle “güdümlü” bir demokrasi denemesi, üç buçuk ay gibi kısa bir süre devam etmesine rağmen Türk siyasal hayatında önemli bir dönüm noktası oldu.⁷⁴

Ekonomik alanda yaşanan olumsuz gelişmeler, yeni bir parti kurulmasına ihtiyaç duyulmasının temel sebebi olmuştu. 1929 Dünya ekonomik bunalımı Türkiye’nin ekonomik ve sosyal yapısında önemli etkiler yarattı. Yeni Cumhuriyet’in zaten zayıf olan ekonomik alt yapısı, bu krizle birlikte daha da sarsılmıştı. Ayrıca Cumhuriyet’in ilanından itibaren yapılan devrimlerin halk katında yarattığı tepkiler, bu tepkileri bastırmak için kullanılan baskı mekanizmaları ve hükümetin ekonomik alandaki başarısızlığı ülkede iktidara karşı var olan hoşnutsuzluğu daha da arttırmıştı. Mustafa Kemal,

74 Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 1999), s. 347; Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Temeller*, (İstanbul: Afa Yayınları 1996), s.73; Tevfik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, (İstanbul, İmge Yayınları 1995), s. 294; Cemil Koçak, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908 – 1980*, der. Sina Akşin, (İstanbul: Cem Yayınları 1995), s.95; Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, (İstanbul: İmge Yayınları 2001), s.59.

Cemile Burcu KARTAL

ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal sorunları, mecliste hükümeti denetleyecek bir mekanizmanın eksikliğine bağlamıştı. Bu sebeple de Takrir-i Sükûn dönemi öncesi başbakanlıktan ayrılan Fethi (Okyar) Bey'in Paris elçiliğinden izinli olarak yurda dönmesiyle Mustafa Kemal'in talep ve talimatı üzerine bir muhalefet partisi kurmak üzere girişimlerde bulunmaya başladı.⁷⁵

Serbest Fırka'nın kuruluşuna ilişkin dilekçe, 12 Ağustos 1930 tarihinde Yalova'dan İstanbul'a gönderilerek İstanbul valiliğinden partinin tescili istendi.⁷⁶ Ertesi gün işlemler tamamlanarak Fethi (Okyar) Bey'e iletildi. Böylece Cumhuriyet döneminin ikinci önemli partisi, Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) adıyla kurulmuş oldu. Parti için gerekli olan para da Mustafa Kemal tarafından sağlandı.⁷⁷

Yeni fırkanın kuruluş işlemlerinin yapıldığı günlerde, KB'nden yeni fırka kurulduktan sonra KB'nin ne gibi faaliyetlerde bulunacağına dair bir açıklama yapıldı. KB yeni fırkanın kurulmasının ardından, konularında herhangi bir değişiklik olmayacağını belirtti. Kişisel olarak, KB içinde SCF'na katılmak isteyenler olsa da, daha önce KB üyelerinin birçoğunun CHF'na girmiş olduğu açıklandı. Ayrıca KB'nin toplu olarak SCF'na katılmasının ise düşünülmediği ifade edildi. Aynı dönemde Nezihe Muhittin Hanım'ın SCF'na gireceğine dair söylentiler yapılmaktaydı.⁷⁸

75 Karpat, *a.g.e.*, s. 73; Çavdar, *a.g.e.*, s.294; Tevfik Çavdar "Cumhuriyet Döneminin İlk Çok Partili Belediye Seçimleri", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 1989, sayı: 105, s.3; Koçak, *a.g.m.*, s. 95; Ağaoğlu, *a.g.e.*, s. 28. Ağaoğlu Hatratında, Fethi (Okyar) Bey'in Mustafa Kemal tarafından yeni partiyi kurmakla görevlendirilmesinin sebebini, özellikle balo sırasında Fethi (Okyar) Bey'in İsmet Paşa'nın ekonomi politikasına yaptığı liberal nitelikli eleştirilerin etken olduğunu aktarmıştır. Yine aynı hatıratında Mustafa Kemal'in yeni bir parti kurulmasını istemesindeki ana etkenin "memlekette ihtiyatlı bir hürriyet havasını estirmek ve memleketi yavaş yavaş hürriyete kavuşturmak" olduğu aktarılır.

76 *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1930, sayı: 2251, s.1; *Hâkimiyet-i Millîye*, 13 Ağustos 1930, sayı: 3263, s.1.

77 Serbest Fırka kurucuları, tıpkı partinin kurulmasında olduğu gibi, adının belirlenmesinde de hiçbir rolleri olmamıştır, partiye Serbest Cumhuriyet adı Mustafa Kemal tarafından verilmiştir. Ayrıca partinin kurulması için gerekli para da onun tarafından sağlanmıştır. Ali Fethi Okyar, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu Nasıl Fesh Edildi*, (İstanbul Yayıncılık) , s.17, Ancak Ahmet Ağaoğlu hatratında, fırkanın isminin serbest olmasında Recep Peker tarafından Mustafa Kemal'e önerilen fikirlerin hakim olduğunu söylemiştir: Ağaoğlu, *a.g.e.*, s.41.

78 *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1930, sayı: 2252, s.3.

Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri

SCF üye kayıtlarının başlamasıyla birlikte, basında yeni fırkaya üye olmak için müracaat edenlerin büyük bir kısmını kadınların oluşturduğu belirtiliyordu.⁷⁹ 25 Ağustos’ta 30, 27 Ağustosta ise 300 kadının İstanbul’da SCF’na yazıldığı bildiriliyordu. CHF’na kaydedilmek için ise 200 kadın başvuruda bulunmuştu.⁸⁰ SCF’na üye olmak için başvuran kadınlar arasında Suat Derviş ve Nezihe Muhittin Hanım da yer alıyordu. Nezihe Muhittin Hanım konu ile ilgili olarak şu açıklamayı yaptı: “Halk fırkası da samimidir. Fakat bu yeni fırka tamamıyla yeni bir hareket vesilesidir. Prensipleri daha iyi ve ciddidir. Vaitlerini tatbikat itibarıyla çok ehemmiyetli buluyorum ⁸¹”

Nezihe Muhittin ve Suat Derviş’in partiye katılımıyla, KB ile olan gerginlik daha da arttı. Suat Derviş, CHF’na yazılan KB’ni “seçkin” olmamakla suçluyordu. Kısa bir süre sonra KB idare heyetinden Aliye Esat Hanım’dan sert bir cevap geldi. Aliye Hanım “Belediye Meclisi manikür de boya salonu değildir” diyerek, Suat Derviş’e yanıt veriyordu. ⁸²

Yine yeni fırkanın kuruluşundan birkaç gün sonra SCF’nın ilk kadın üyesi olan Makbule Hanım ilk beyanatında bulundu. Makbule Hanım’ın beyanatu şu şekilde idi:

“Yüksek maksatlarla ve millete, memlekete büyük hizmetler emeliyle SCF teşekkül etti. Bu fırkanın milletin memleketin bütün ihtiyaçlarını düşüneceği ve refaha ulaştıracağı kanaatiyle ve Ali Fethi (Okyar) Beyefendiye olan büyük itimadım dolayısıyla intisap ettim. İki fırka yekdiğerinin düşmanı değil kardeşidir. Birbirlerinin hatalarını görürler ve tashih ederlerse hedefe daha çabuk vasıl oluruz. Bugün kadınlık erkeklik meselesi yoktur, vatan meselesi vardır. Bugün için bu kâfidir.”⁸³

Makbule Hanım’ın beyanatından birkaç gün önce, yeni fırkaya katılan ikinci kadın, Makbule Hanım’ın arkadaşlarından Adile Hanım oldu.⁸⁴ Şehir

79 Cumhuriyet, 18 Ağustos 1930, sayı :2256, s.4.

80 Cumhuriyet, 26 Ağustos 1930, sayı: 2265, s.3; Cumhuriyet, 28 Ağustos 1930, sayı: 2267, s.1.

81 Cumhuriyet, 22 Ağustos 1930, sayı: 2260, s.4.

82 Yarı, 16 Ağustos 1930, sayı: 238, s. 5. Aktaran: Füsün Üstel, a.g.m., s.72.

83 Cumhuriyet, 21 Ağustos 1930, sayı: 2260, s.1.

84 Cumhuriyet, 19 Ağustos 1930, sayı: 2257, s.1.

Cemile Burcu KARTAL

meclisine yeni fırka tarafından aday gösterilecek olan Adile Hanım, yeni fırkaya katılma sebebini ise şu şeklide açıklamıştı: “Halk Fırkası bize sulh zamanında refah vaat etti, fakat gelmedi. Yeni fırkanın önünde büyük sözler gördüm ve girdim. Büyük bir kitle olan kadınlığın evde, mesaide, mecliste, komisyonda politikada bulunması tabii hakkıdır. İşte ben bunu müdafaa edeceğim”⁸⁵

Sonuç olarak, birliğin eski ve yeni üyeleri arasındaki çatışmalar, farklı siyasal partilerin çatısı altında toplanmalarını da beraberinde getirmiştir. Seçim döneminde de bu farklılıklarını yansıtmışlardır. Ancak, 1930 Belediye Seçimlerinin Cumhuriyet döneminin ilk çok partili seçimi olması ve seçim döneminde yaşanan siyasal gerginlikler, kadınlarla ilgili haberleri basının gündeminde ikinci plana düşürmüştür.

C - 1930 Belediye Seçimleri

Yeni fırkanın kuruluşunda yaşanan ılımlı hava kısa bir süre sonra değişmeye başladı.⁸⁶ İki parti arasında yaşanan esas gerginlik Türk siyasal hayatının dönüm noktalarından biri olan 1930 Belediye Seçimlerinde doruğa ulaştı.⁸⁷ Bu dönemde yaşanan siyasal olaylar SCF’nın kapanmasını da beraberinde getirdi. SCF’nın seçimlere katılacağına dair açıklama Fethi (Okyar) Bey tarafından yapıldı. Ancak bu açıklamadan önce Fethi (Okyar) Bey gazetelere partinin seçimlere katılacağına dair kesin bir kararın olmadığını beyan etmişti.⁸⁸

Ağaoğlu da hatıratında Mustafa Kemal’in böyle bir istekte bulunmasının “pek muhtemel” olduğunu belirtmişti.⁸⁹ Mustafa Kemal’in partinin seçimlere katılmasını “büyük bir olasılıkla” desteklediğinin anlaşılmasının

85 *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1930, sayı: 2260, s.4.

86 İki parti arasında yaşanan gerginlikle ilgili bkz: Çetin Yekin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, (Karacan Yayınları, 1982); Tunçay, *a.g.e.*; Karpat, *a.g.e.*; Çavdar, *a.g.e.*; Koçak, *a.g.m.*; Timur, *a.g.e.*

87 Çavdar, *a.g.e.*, s.296.

88 *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1930, sayı: 2287, s.1.

89 Ağaoğlu, *a.g.e.*, s.49.

Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri

ardından SCF’nin, Türkiye’nin ilk çok partili seçimine rejimine muhalif partisi olarak 18 Ağustos 1930 tarihinde katılacağı açıklandı.⁹⁰

3 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen yeni Belediye Kanunu ilk kez bu seçimlerde uygulanacaktı. Yasaya göre seçimler ülkenin değişik yerlerinde değişik tarihlerde başlayacak, Eylül başından Ekim ayının 20’sine kadar yaklaşık bir buçuk ay sürecekti (madde 31). Bir seçim bölgesinde seçimlerin kaç gün süreceği ve seçilecek üyenin miktarı ise, en büyük mülki amirin onayını almak kaydıyla, o yerin belediye meclisinin inisiyatifine bırakılıyordu. Yine yasa nüfusu 500’den az olmayan yerlerin seçim bölgesi olacağını öngörüyordu. (madde 33-38) Sandık başkanlarının da ya o yerin belediye başkanı ya da belediye meclis üyelerinden biri olacağı belirtiliyordu (madde 33).⁹¹ Yasanın bu hükümleri seçimler sırasında çeşitli yolsuzluk ve baskı iddialarına yol açmış, taraflar arasında gerginlik ve çatışmaların çıkmasında önemli bir etken olmuştu.

1930 Belediye Seçimleri, o zamana kadar yapılan seçimlerden farklı olan önemli özellikler de taşımaktadır. İlk defa; bir seçim tek dereceli olarak yapılacak, kadınlar ilk defa bir seçimde oy kullanacaklar ve iki parti Cumhuriyet tarihinde genel nitelikteki bir seçimde karşı karşıya gelecekti. Bu özelliklerden başka CHF’nin ilk çok partili seçimi olması dolayısıyla reformların halk tarafından kabul edilirliliğini ölçmek açısından da çok önemli bir yere sahipti.⁹²

İstanbul ve İzmir Seçimleri

1930 seçimlerinde yoğun mücadelenin yaşandığı iller İzmir ve İstanbul oldu. Ankara’daki seçimlere; SCF Ankara milletvekili Talat Bey önceden çalışmalara başladığı halde, büyük bir olasılıkla Mustafa Kemal’in seçim bölgesi olduğu ve ona karşı mücadele etmiş olmamak için katılmamıştı. Yeni fırkanın kuruluşundan sonra fırkayı destekleyen en önemli kentler İstanbul ve İzmir olmuştu. İzmir ve İstanbul gerek oy potansiyeli ve gerekse

⁹⁰ *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1930, sayı: 2288, s.1.

⁹¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 20, Mart 1930, devre: 3, c: 17, İçtima:3, ss.72-82.

⁹² Yetkin, *a.g.e.*, s.166; Avşar, *a.g.e.*, s. 146; Çavdar, *a.g.m.*, , s.3.

Cemile Burcu KARTAL

tarihsel önemleri dolayısıyla seçimlerde çok önemli bölgeler olmuşlardı. Bu yüzden iki ilin seçim dönemleri basında büyük bir ilgi ile izlendi. Partiler de bu illere özel önem vermiş ve sonuçları kendi lehlerine çevirmek için yoğun çalışmalar yapmışlardı.⁹³

İzmir’de seçimlere 1 Ekim 1930 günü başlandı.⁹⁴ İzmir’de seçimlere iki parti tarafından da büyük önem verildi. Seçimlerin başladığı gün her iki parti de halkın oylarını kendi partilerine vermesini konu alan beyannameler yayınladı. Seçimlerden birkaç gün önce de *Cumhuriyet* gazetesinde SCF’nın 68 kişiden oluşan İzmir adaylarının isimleri yayınlandı. SCF’nın adayların mesleki dağılımına bakıldığında, ağırlıklı olarak ticaretle uğraşan kişilerin yer aldığı görülmektedir. SCF’nın aday listesinde üç kadın (*Ahenk* gazetesi sahibi Cevriye İsmail, Hasane Nalan, Rabia Arif Hanımlar), ve üç de Musevi yer almaktaydı.⁹⁵ İzmir’de seçimlere başlanmasının hemen ardından iki parti arasında gerginlik de artmaya başladı. İzmir’de seçimler, ilk günlerde SCF lehine gelişmişti. Seçimlerin devam ettiği günlerde, oy vermek isteyen seçmenlerin listelerde adlarını bulamamalarına dair şikâyetler başladı. Hatta seçmenlerin şikâyetlerini Mustafa Kemal’e iletmeye karar verdikleri bildiriliyordu.⁹⁶ Bu gelişmelerin ardından, CHF taraftarlarının seçimlere ‘çoklukla’ katılmaları neticesinde, sonuçlar CHF lehine değişmeye başladı.⁹⁷ Nitekim seçimler CHF lehine sonuçlandı. İzmir’de toplam 23.124 oy kullanılmış, oyların 14.624 CHF’na, 6.600 SCF’na verilmişti. CHF’nın İzmir adaylarından iki kadın, Hasane Nalan ve Benal Nevzat, İzmir Şehir Meclisine üye seçildi.⁹⁸ 5 Teşrin-i Evvel günü de, İstanbul seçimlerine başlandı.⁹⁹ Yine CHF tarafından seçimlerin başladığı gün *Vakit* gazetesinde kadınların oylarını CHF’na vermesi için bir propaganda beyannamesi yayınlandı. Beyanname şu şekilde idi:

93 Yetkin, *a.g.e.*, s.184; Avşar, *a.g.e.*, s.150; Çavdar, *a.g.m.*, s.3.

94 *Cumhuriyet*, 1 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2300, s.3.

95 *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1930, sayı: 2297, s.2; *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1930, sayı: 2298, s.2.

96 *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1930, sayı: 2289, s.2.

97 *Cumhuriyet*, 15 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2314, s.3.

98 *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 3332, s.1; *Cumhuriyet*, 21 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2320, s.3.

99 *Cumhuriyet*, 5 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2303, s. 1, *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Teşrin-i Evvel 1930 sayı: 3316, ss. 1-3.

Türkiye'de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği'nin Faaliyetleri

“Hanımlar!

Belediye intihabına iştirak ediniz

Reylerinizi Halk Fırkasına veriniz! Çünkü Halk Fırkası, kadınlara hürriyet ve insan gibi yaşamak hakkını vermiştir Halk Fırkası kadınlara:

1- Mirasta musavatımı temin etti. Hâlbuki eskiden kadınlar erkeğin mirasta aldığıının yarısını alırlardı.

2- Belediye intihabatına iştirak hakkını verdi. Kadın eskiden vatandaş değildi. Halk Fırkası kadını esaretten kurtardı vatandaş mevkiine isat etti.

3-Eskiden kadın hâkim olamazdı. Kadın kocanın esiri ve cemiyetin tıfilyisi idi. Hâlbuki Halk Fırkası cemiyetin en yüksek fayıklar isteyen hâkimlik mevkiine çıkardı.

“Saçı uzun, aklı kısa” sözünü filen tekzip eden odur.

4-Eskiden kadın avukat olamazdı. Halk Fırkası kadının hak ve adalet sahasında erkekten farklı olmadığını ispat etti. Kadının avukat olmasına müsaade eden Halk Fırkasıdır.

5-Kadın evde koca denen imparatorun emir tebaasıydı. Ailede hüküm, kumanda kocanın idi. Mukaveleler kocanın vefatı ile bozulurdu. Talak hakkı kocanın elinde idi. Halk Fırkası ailede de müfrasiyi ilan etti. Kariyi kocayı müsavi haklarla birbirine bağlayan Halk Fırkasıdır.

6-Eski ailede koca dörde kadar kadın alırdı. Bu kocalar namına zorbalıktı. Bir kadına bir koca veren Halk Fırkasıdır.

7-Anneler... yavrularınız 3 sene sizden uzak silah altında kalırlardı. Halk Fırkası sizin çocuklarınızın askerlik müddetini 18 aya indirdi. Bununla sulhu ne kadar sevdiğini ispat etti

Sulh demek kadın demektir. Sulhu seven Halk Fırkası senin Fırkandır.

Reylerinizi Halk Fırkasına Veriniz!”¹⁰⁰

Aynı gün gazetelerde her iki fırkanın da aday listesi yayımlandı. SCF'nın İstanbul adaylarının sayısı 117 idi.¹⁰¹ Listeler ilan edilmeden önce, SCF'nın

¹⁰⁰*Vakit*, 5 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 4577, s.2.

¹⁰¹ Beykoz: CHF: Seniye İsmail Cenani Hanım, Beyoğlu: CHF: Nakiye Hanım, Ayşe Remzi Hanım, SCF: Makbule Hanım, Nezihe Nezihe Muhittin Hanım, Eminönü: CHF: Rana Sani Yaver Hanım, Refika Hulusi Behçet Hanım, SCF: Suat Derviş Hanım, CHF: Fatih: Latife Bekir Hanım, Kadıköy: CHP, Safiye Hüseyin Hanım.

Cemile Burcu KARTAL

ilan edeceği beyannamede gayrimüslim ve işçilerin yanı sıra kadın adayların diğer adaylarla yarıya yakın olacağı söylentileri üzerine CHF’nda bazı kadınların üyelikleri kabul edilmişti. KB başkanı Latife Bekir Hanım da kabul edilenler arasındaydı.¹⁰² Ancak bu söylentilere rağmen aday listeleri açıklandığında CHF kadın adayları, SCF’na göre daha fazlaydı. Nezihe Muhittin ve Makbule Hanım (Beyoğlu), Suat Derviş (Eminönü) SCF tarafından, İstanbul için gösterilen aday listesi içindeydi. Aynı listede 13 tane de azınlıklardan aday yer almaktaydı. Bunların altısı Rum, dördü Ermeni, üçü Yahudi idi. CHF’nın kadın adayları ise şu isimlerden oluşuyordu: Seniye İsmail Cenani Hanım (Beykoz), Nakiye (Beyoğlu), Ayşe Remzi (Beyoğlu), Latife Bekir (Fatih), Safiye Hüseyin (Kadıköy), Refika Hulusi Behçet Hanım (Eminönü), Rana Sani Yaver (Eminönü) CHF azınlıklardan hiçbir aday göstermemişti.¹⁰³

Fırkaların kadın adaylarından başka İstanbul’da Sabiha Zekeriya Hanım da bağımsız aday olarak belediye üyeliğine adaylığını koymuştu.¹⁰⁴ Adaylığının ardından bir propaganda broşürü yayınlayan Sabiha Hanım, adaylığını İstanbul şehrinin çoğunluğunu oluşturan işçi, fakir, köylü, küçük esnaf, küçük memuru temsil eden halk adına koyduğunu açıklamıştı. Seçildiği takdirde gerçekleştirmeye çalışacağı ilk uygulamanın “fakir halkın reyini, otoritesini, iktisadi ve içtimai haklarını savunmak” olduğunu belirtmişti.¹⁰⁵

Seçimlerin başlamasına birkaç gün kala ve seçim döneminde iki partinin kadın adayları arasında seçim yarışı da başladı. Nezihe Muhittin Hanım, Suat Derviş, Nakiye ve Ayşe Şevki Hanımlar, İstanbul’un çeşitli yerlerinde seçim propagandası yapmaktaydılar.¹⁰⁶

102 *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1930, sayı: no: 2276, s.2.

103 *Hâkimiyet-i Millîye*, 6 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 3317, s.1.

104 *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1930, sayı: s.3.

105 Cemil Koçak, “1930 Belediye Seçimlerinde Sabiha Sertel’in Adaylığı”, *Tarih ve Toplum*, Mart 1988, sayı: 21, s.28.

106 *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1930, sayı: 2276, s.3; *Cumhuriyet*, 3 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2304, s.4, *Cumhuriyet*, 4 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2303, s.1; *Cumhuriyet*, 6 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2307, s.1.

Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri

İstanbul seçimlerinin başlamasından bir gün sonra *Cumhuriyet* gazetesinde Nezihe Muhittin Hanım’ın yeni bir KB kuracağına dair haber yayınlandı. Konuyla ilgili bir açıklama yapan Nezihe Muhittin Hanım, KB’nin bugünkü durumundan çok müteessir olduğunu belirterek, KB’nin kadın erkek arasındaki eşit hak iddialarının da eskimiş olduğunu savunmuştu. Hatta KB gayesi ve faaliyetlerinin de bugün anlayamadığını iddia etmişti. Nezihe Muhittin Hanım bu durum karşısında ülke kadınlığının varlığını göstermek ve kadınlık mevzuu hakkında çalışmalar yapmak için “Kadın Varlığı” adı altında yeni bir KB kuracağını ve bu KB nizamnamesi için de çalışmalara başladığını açıklamıştı.¹⁰⁷ Suat Derviş de derneğin esas alacağı ilkeleri saptamak ve Alman kadınlarının siyasi faaliyetlerini ne şekilde yaptıklarını incelemek amacıyla Berlin’e gideceğini açıkladı.¹⁰⁸

İstanbul seçimleri boyunca çeşitli seçim bölgelerinde iki fırka taraftarları arasında yoğun mücadeleler yaşanmıştı. Fatih seçim bölgesinde SCF taraftarları, oy vermek istedikleri adayların listelerde yer almaması dolayısıyla itirazlarda bulunmuşlardır.¹⁰⁹ Kasımpaşa ve Kumkapı’da da seçim günü iki parti taraftarları arasında kavga yaşanmıştı. SCF taraftarlarının seçim sandığının başına ‘yeşil bayrakla’ gelmesi basında büyük tepki yarattı. SCF taraftarları bayrağın Vefa spor kulübüne ait olduğunu iddia etmişlerdi. Ancak kulüp başkanı gelenlerin kulüp mensubu olmadıklarını açıkladı. ‘Yeşil bayrak’ olayı basında yeni fırkanın irtica güçleri tarafından desteklendiği şeklinde yorumlanmaya başlandı.¹¹⁰ Hasköy seçimlerinde de bir Musevi’nin seçim sandığı başında “Halkçılar Yahudileri kesecek, onlara rey vermeyin” sözleri ve bazı SCF taraftarlarının seçim yerine bıçaklı geldikleri iddiaları üzerine parti taraftarları gözaltına alınmıştı.¹¹¹ Seçimlerde yaşanan bu gerginlikler ve SCF taraftarlarının ortaya attıkları

107 “Nezihe Hanım Yeni Bir Cemiyet Yapıyor”, *Cumhuriyet*, 6 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2304, s.12.

108 *Yarın*, 10 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 323, s.2. Aktaran: Üstel, *a.g.m.*, s.76.

109 *Cumhuriyet*, 15 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2314, s.1.

110 *Cumhuriyet*, 11 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2310, s.1.

111 *Cumhuriyet*, 9 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2308, s.4.

Cemile Burcu KARTAL

yolsuzluk iddiaları, CHF taraftarı basın tarafından, kaybetmekte olan SCF'lıların “teranesi” olarak değerlendirilmekteydi.¹¹²

İstanbul seçimlerinde yaşanan ilginç bir olay da Fethi (Okyar) Bey'in oy kullanma olayı oldu. Yeniköy'de oy kullanmak isteyen Fethi (Okyar) Bey'in, ikametgâh tarihi altı aydan az olması dolayısıyla engellendi. Fethi (Okyar) Bey'in oy kullanamaması dolayısıyla sinirlendiği belirtilmişti. Fethi (Okyar) Bey'in tavrı, iktidar yanlısı basında yoğun eleştirilere uğradı. Bir fırka reisinin, bir kanun hükmünü bilmemesi “elem” verici olarak nitelendirilmişti.¹¹³

İstanbul Bölgesi Seçim Sonuçları:

İstanbul seçimleri 18 Ekim günü sona erdi.¹¹⁴ İstanbul bölgesinde 300.000 seçmenin oy kullanması gerekirken, seçimlere katılma oranı düşük kaldı. İstanbul'da toplam 49.204 oy kullanılmış, oyların dörtte üçünü CHF almıştı.¹¹⁵

İstanbul bölgesinde seçimleri kazanan kadınların bölgelerinde ve İstanbul genelinde aldıkları oy oranları ise şöyledir:

---

112 *Hâkimiyet-i Millîye*, 11 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 3322.

113 “Fethi Bey'in Reyî”, *Cumhuriyet*, 10 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2309, s.1.

114 *Cumhuriyet*, 16 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2315, s.1.

115 İki partinin, *Cumhuriyet* gazetesinde 20 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2319, s. 1'de ve *Hâkimiyet-i Millîye* gazetesinde 20 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 3331, s.1.

Türkiye'de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde
Türk Kadınlar Birliği'nin Faaliyetleri

Tablo: 1¹¹⁶

CHF Kazanan Kadın Üyeler	Aldıkları Oy Miktarı	Seçim Bölgelerine Göre Oy Oranları	İstanbul Genel Aldıkları Oy Oranları
Seniye İsmail H. (Beykoz)	2050	%34	%16
Latife Bekir H. (Beyoğlu)	8445	%66	%17
Nakiye H. (Beyoğlu)	6283	%72	%49
Ayşe Remzi H. (Beyoğlu)	5967	%68	%47

İstanbul geneline bakıldığında SCF en fazla oy oranını Sarıyer bölgesinde, en az oy oranını ise Adalar bölgesinde almıştır. Yine kadın adayların sayısı tüm adaylara göre çok az olsa da genel olarak oy oranlarının yüksek olduğu söylenebilir.

Tüm ülke geneline bakıldığında ise bir il ve 19 ilçenin belediye meclisi seçimlerini SCF kazanmıştır. SCF'nin kazandığı bölgeler şunlardır: Samsun, Keşan, Biga, Seferihisar, Kuşadası, Armutlu, Buca, Şirince, Görüş, İçil, Ladik, Vize, Pınarhisar, Üsküp, Bergama, Merzifon, Bozdoğan, Menemen, Kınık, Yenipazar. Burgaz seçim sonuçlarına göre CHF: 7, SCF: 8, Bağımsızlardan: 2; Urla seçim sonuçlarına göre CHF: 7, SCF: 12 kişi belediye meclislerine üye olarak girmiştir. Kalan 500 şehir ve ilçede CHF seçimleri kazanmıştır.¹¹⁷

Kısacası, SCF katıldığı ilk ve son seçimde büyük bir yenilgiye uğramıştır. Partinin seçimlerde aldığı yenilgi, gösterdiği kadın adaylar arasında yer alan Nezihe Muhittin, Suat Derviş gibi isimlerin, belediye azası olamamalarını beraberinde getirmiştir. CHF aday listesinde yer alan Rana Sani Yaver (Eminönü), Refika Hulusi Behçet (Eminönü), Seniye

116 *Cumhuriyet* gazetesinde 20 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2319, s. 1'de ve *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde 20 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 3331, s.1.

117 *Cumhuriyet*, 19 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2318, s.1.

Cemile Burcu KARTAL

İsmail Hanım (Beykoz), Ayşe Remzi Hanım (Beyoğlu) Nâkiye (Beyoğlu), Latife Bekir (Beyoğlu) Hanımlar İstanbul Şehir Meclisine seçilmişlerdir.¹¹⁸ İzmir Şehri Meclisine de yine CHF aday listesinden Hasene Nalan ve Benal Nevzat Hanımlar üye seçilmiştir.¹¹⁹Kısacası KB ve CHF adına adaylığını koyan kadınlar, iktidar partisi ile iş birliğine girmenin karşılığını almışlardır.

120

Belediye seçimlerinde yaşanan olayların ardından SCF başkanı Fethi (Okyar) Bey ve parti ileri gelenleri tarafından fırkanın feshine karar verilmiştir.¹²¹ SCF'nın kapanışı Türk siyasal hayatında 1945 yılına kadar sürecek olan ikinci tek parti döneminin de başlangıcı olmuştur.

Sonuç

Kadınların ilk defa seçimlere katılımı, seçim döneminin en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. Gerek dönem basınında gerekse mecliste, kadınlara seçim hakkının tanınmasıyla kadınlara tanınan bu hakkın gerekliliği ve önemini vurgulamanın yanında, gerek karikatürler gerekse köşe yazılarıyla alaycı tavırlar da devam ettirilmiştir.¹²²

KB içinde 1927 yılında yaşanan kırılma, seçim döneminde farklı partilerin çatısı altında birleşmelerinde etken olmuştur. Birliğe halen üye olan kadınların CHF'na üye olmalarını, muhalif olan Nezihe Muhittin ve arkadaşlarının da SCF ile seçime katılmalarını beraberinde getirmiştir. Yeni fırkanın kuruluşuyla tüm ülkede CHF'na muhalif olan gruplar yeni partinin çatısı altında örgütlenmeye başlamıştır. KB'nin eski ve yeni üyeleri arasındaki farklılık da iki parti çatısı altında belirginleşir. Nezihe Muhittin

118 *Cumhuriyet*, 29 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2328, s.1, *Vakit*, 20 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2319, s.1.

119 *Cumhuriyet*, 21 Teşrin-i Evvel 1930, sayı: 2320, s.3.

120 Üstel, *a.g.m.*, s.72.

121 *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Teşrin-i Sani 1930, sayı: 3359, s.1.

122 Kartal, *a.g.e.*

Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri

ve Suat Derviş gibi eski KB üyesi hanımlar yeni fırkaya üye olurken, Latife Bekir ve yeni KB üyeleri CHF’na üye olarak katılmışlardır.

Kadınların, farklı partilere üye olmalarında; siyasal hakları konusunda ve siyasal hakları için yapılan mücadeleyi algılayış biçimindeki farklılıkların etkili olduğu söylenebilir. Nitekim Nezihe Muhittin’in tasfiyesi ile başlayan Birliğin iktidara yaklaşma süreci, belediye seçimlerinde Latife Bekir ve yeni KB üyelerinin CHF’na üye oluşları iktidar partisi ile ilişkinin güçlenmesine neden olmuştur.

SCF’nın programında kadınlara siyasal haklarının verilmesi için çalışacağı hükmünün yer alması dolayısıyla kadınlar yoğun bir şekilde yeni fırkaya üye olmuştur. Kadınların siyasal haklarına yönelik olan maddesi, kadınların büyük bir kısmının bu partiye oy vermesiyle sonuçlanmıştır. Yine, bu madde dolayısıyla kadın adayların en fazla bu partide yer alacağı beklense de aday listelerinde CHF’na göre daha az kadın adaya yer verilmiştir.

Özetle, 1930 Belediye Seçimleri hem Türkiye’nin siyasal hayatında hem de kadınların örgütlenmelerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Yeni fırkanın kuruluşunda yaşanan ılımlı havanın değişmeye başlaması ve seçim sürecinde ülkede yaşanan gerginlik, Türkiye’de ikinci çok partili siyasal hayat girişimini sona erdirmiştir. Cumhuriyet döneminde bu seçim, ilk çok partili seçim olmuş ve kadınlar da ilk defa seçimlere katılmıştır. Seçim sonrası, Cumhuriyet döneminin Tunçay’ın deyimiyle “güdümlü” bir demokrasi denemesi, sona ermiştir.¹²³ Yine aynı dönem, 1924 yılından beri faaliyet gösteren KB ve Birlikten ayrılmış olan Nezihe Muhittin ve arkadaşlarının basın gündeminden düşmesini de beraberinde getirmiştir.

123 Tunçay, *a.g.e.*, s.347.

KAYNAKÇA

Afet İnan, *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi 1968).

Ayşe Kadioğlu, “Cinselliğin İnkarı: Büyük Toplumsal Projelerin Nesnesi Olarak Türk Kadını”, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, der: Ayşe B. Hacimirzaoğlu, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları 1998).

Ayşe Durakbaşa, “Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliğinin Oluşumu”, *Tarih ve Toplum*, 1988, 51.

-----, *Halide Edip-Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, (İstanbul: İletişim Yayınları 2002).

Ali Fethi Okyar, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu Nasıl Fesh Edildi*, (İstanbul Yayıncılık).

Abdülhamit Avşar, *Bir Fırkanın Kapamasında Basının Rolü: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, (İstanbul Yayıncılık 1998).

Afet İnan, *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi 1968).

Cemil Koçak, “1930 Belediye Seçimlerinde Sabiha Sertel’in Adaylığı”, *Tarih ve Toplum*, (Mart 1988) S: 21.

-----, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908 – 1980*, der. Sina Akşin, (İstanbul: Cem 1995).

Cemile Burcu Kartal, “*Türkiye’de Kadınların Siyasal Haklarını Kazanma Süreci Ve 1930 Belediye Seçimleri*”, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul 2005).

Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde
Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri

Çetin Yekin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, (Karacan Yayınları 1982).

Deniz Kandiyoti, “Kurtulmuş Ama Özgürleşmemiş mi? Türkiye Örneği Üzerine Bazı Düşünceler”, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, (İstanbul: Metis Kadın Araştırmaları 1997), 67-70.

-----, “Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözülmesine Yönelik Notlar”, *Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın*, der: Şirin Tekeli, (İstanbul: İletişim Yayınları 1990).

-----, “Women and the Turkish State: Political Actors or Symbolic Pawns?”, ed: Nira-Yuval Davis ve Floya Anthias, *Women-Nation-State*, (Londra: The Macmillan Pres 1988).

Fatmagül Berktay, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Feminizm”, *Tarihin Cinsiyeti*, (İstanbul: Metis 2003).

-----, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Feminizm”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*, (İstanbul: İletişim Yayınları 2001).

Fusun Üstel, “1930 Belediye Seçimlerinde Kadın Faktörü”, *Argos*, (Mart 1990), S:19.

Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Temeller*, (İstanbul: Afa 1996).

Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi 1998).

Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 1999).

Mehmet Ö. Alkan, “İstanbul’da Sivil Toplum Kurumları”, *Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da STK’lar*, A.N.Yücekök, İ. Turan, M.Ö. Alkan, (İstanbul: Tarih Vakfı 1998).

Cemile Burcu KARTAL

-----, ”Tanzimat’tan Sonra Kadının Hukuksal Statüsü”, *Toplum ve Bilim*, 1990, S: 50.

Nermin Abadan Unat, “Toplumsal Değişme ve Türk Kadını”, *Türk Toplumunda Kadın*, der: Nermin Abadan Unat, (Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği 1979).

Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, (İstanbul: Metis Yayınları 1996).

Şiirt Mebusu Mahmut, “Gayri Müslim Türkler”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Teşrini evvel 1930, S: 3325.

Şirin Tekeli, “Türkiye’de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri” , *Türk Toplumunda Kadın*, der: N. Abadan Unat, (Türk Sosyal Bilimler Derneği 1979), 376-381.

Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, (İstanbul: İmge 2001).

TBMM Zabıt Ceridesi, 20 Mart 1930, devre: 3, c: 17, İçtima: 3, S:26; 72-82.

Tevfik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, (İstanbul: İmge Yayınları 1995).

-----, “Cumhuriyet Döneninin İlk Çok Partili Belediye Seçimleri”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 1989, S:105.

Tezer Taşkiran, *Cumhuriyet’in 50. yılında Türk Kadın Hakları*, (Ankara: Başbakanlık Basımevi 1973).

Yaprak Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap*, (İstanbul: Metis Yayınları 2003).

Yunus Nadi, “Kadınların İntihap Hakkı”, *Cumhuriyet*, (4 Nisan 1930), S:2123.

Türkiye'de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde
Türk Kadınlar Birliği'nin Faaliyetleri

-----, “Cumhuriyet Halk Fırkasına Gelince”, *Cumhuriyet*, (11 Ağustos 1930), S: 2249.

Zafer Toprak, “Halk Fırkasında Önce Kurulan Parti: Kadınlar Halk Fırkası”, *Tarih ve Toplum*, (Mart 1988), S:51.

-----, “The Family, Feminism and The State During The Young Turk Period 1908-1918 ”, *Varia Turcica*, 13 (199).

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi
Yıl:2
Sayı:3